

Kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma

PASALANPUISTON PÄIVÄKOTI

Annina Ahvenus & Terhi Marttila | 2020

Alkusanat

Tämä kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma on tarkoitettu Pasalanpuiston päiväkodille työtä ohjaavaksi dokumentiksi ja työkaluksi kaikille kasvattajille. Tavoitteena on saada koko päiväkodin henkilöstö sitoutumaan kiusaamisen vastaiseen työhön ja luoda yhtenäinen toimintakulttuuri koko päiväkodin väelle. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma monestakin eri syystä.

Johdonmukainen, suunnitelmallinen työ on tuloksellisempaa ja sitä voidaan arvioida paremmin kuin suunnittelematonta. Suunnitelman avulla nostetaan tietoisuutta kiusaamisilmiöstä ja vaikutetaan kiusaamiseen liittyviin asenteisiin. Yhteisen suunnitelman avulla työhön sitoudutaan ja koko työyhteisö tietää, miten toimitaan kiusaamistilanteissa. Työntekijät osaavat myös perustella toimintansa.

Lapsen oikeus turvalliseen päivähoitoon on perusteltuna lakiin ja valtakunnalliseen varhaiskasvatuksen suunnitelmaan. Varhaiskasvatuslain 10. artikla sanoo seuraavaa: ”Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä.”

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksessa tulee pitää huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta, mikä tarkoittaa, että kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Kiusaamista tulee ehkäistä tietoisesti ja suunnitelmallisesti, kiusaaminen tulee tunnistaa ja siihen tulee puuttua. Lasten kanssa opetellaan ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti ja kiusaamistilanteista keskustellaan yhdessä huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.

Raision varhaiskasvatussuunnitelman mukaan jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi omana itsenään. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan oikein ja herättää keskustelua erilaisista arvoista. Lapsella on myös oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen: hänen tulee saada käsitellä tunteita ja ristiriitoja ja opetella uusia asioita. Tämä kaikki on pohjana kiusaamista ehkäisevälle työlle.

Tämä kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma on laadittu osana Turun Ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyötä. Kuvituksen toteutimme itse. Suunnitelmassa on hyödynnetty lasten vanhempien ja päiväkodin kasvattajien näkemyksiä kiusaamisesta ja sen ehkäisystä haastattelujen ja kyselyjen avulla.

Tekstit puhelukplissa ovat haastatteluista ja kyselyistä nousseita ajatuksia päiväkodin kasvattajilta ja lasten vanhemmilta. Ne eivät ole kuitenkaan suoria lainauksia.

Sisällys

Alkusanat.....	1
Päiväkodin arvot ja kiusaaminen varhaiskasvatuksessa.....	3
Kiusaamisen määritelmä.....	3
Kiusaamisen ehkäisy.....	5
Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen.....	7
Havainnointi.....	7
Kiusaamiseen puuttuminen.....	9
MiniVerso-sovittelumenetelmä.....	11
Yhteistyö vanhempien kanssa.....	12
Materiaalia kiusaamista ehkäisevän työn tueksi.....	14
Muuta kirjallisuutta.....	15
Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.....	16
Ohjeet suunnitelman täyttämiseen.....	16
Lomake: ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.....	17
Päivittäminen, arviointi ja tiedottaminen.....	18
Lähdeluettelo.....	19

Päiväkodin arvot ja kiusaaminen varhaiskasvatuksessa

Kiusaamista ei tule hyväksyä missään sen muodossa. Päiväkodin neljä tärkeintä arvoa ovat lapsen kohtaaminen, turvallisuus, kiireettömyys ja luottamuksellinen yhteistyö.

Lapsen kohtaaminen. Lasta arvostetaan omana itsenään, aikuinen asettuu lapsen tasolle ja on aidosti kiinnostunut hänestä. Kasvattajat ovat lapsia varten: lapselle puhutaan ystävällisesti, lapsi uskaltaa lähestyä aikuista vaikeissakin asioissa ja hän saa kokea olonsa turvalliseksi.

Turvallisuus. Turvallisuutta tuottaa yhteisesti määritellyt säännöt, joihin kaikki ovat sitoutuneet, rajat, arkiturvallisuus ja riittävä aikuisten määrä. Ilmapiiri on kannustava ja positiivinen, kaikki tunteet ovat sallittuja ja tutut aikuiset ovat aina tavoitettavissa. Toiminnan tavoitteena on päiväkodissa viihtyvät lapset.

Kiireettömyys ja luottamuksellinen yhteistyö. Kiireetön työympäristö on tärkeää paitsi työntekijöiden ja lasten hyvinvoinnille, se on perusedellytys lapsen kohtaamiselle ja hänen tuntemiselleen. Kiireetön vanhempien kohtaaminen luo hyvät suhteet päiväkodin ja kodin välille: tämä luo luottamusta ja vahvistaa yhteistyötä.

KIUSAAMISEN MÄÄRITELMÄ

Kiusaamiselle on monia eri määritelmiä. Yhden määritelmän mukaan se on pitkäaikaista ja toistuvaa henkistä, ruumiillista tai sosiaalista väkivaltaa, jonka kiusaaja tai kiusaajat kohdistavat kiusattuun. Yksittäisiä negatiivisia tekoja ei lasketa kiusaamiseksi, vaan tekojen täytyy olla jatkuvia. Tyypillistä kiusaamiselle on, että se tapahtuu ryhmässä ja perustuu ryhmän välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Tutkimuksissa on tullut esille, että suurin osa kiusaajista pyrkii kiusaamiskäyttäytymisellä saamaan sekä statusta että suosiota omassa vertaisryhmässään. Kiusaamisessa syntyvä vuorovaikutussuhde on ajan myötä yhä etenevässä määrin epätasa-arvoisempi ja vihamielisempi ja jossa uhrin toimintamahdollisuudet kapenevat. Tämä tilanne on usein varsin pysyvä vuodesta toiseen.

Kaikki lasten väliset konfliktit eivät ole kiusaamista. Riitelyt ja erimielisyydet kuuluvat ihmissuhteisiin ja tunteiden käsittelyn oppimiseen, ja niissä tarvitaan aikuisen tukea. Kiusaaminen on asia, jota lapsi ei voi harjoitella ja johon aikuisen on aina puuttuttava. Välienselvittelyt ja erimielisyydet kuuluvat myös lasten ja nuorten elämään, ja niiden kautta lapsi oppii esimerkiksi tunnistamaan erilaisia tunnereaktioita itsessään, hallitsemaan tunteitaan, selvittämään riitoja ja sopimaan niitä. Kiusoittelut, jotka joku tulkitsee leikinä ja toinen kokee satuttavana, ovat yleensä hetkellisiä ja niiden kohteet vaihtuvat. Kaikkea häiritsevää ja aggressiivista käytöstä ei voi niputtaa yhteen eikä kaikkeen voida puuttua samoin keinoin.

Pienten lasten kiusaaminen ei ole välttämättä tietoista tai jatkuvaa: se on usein tahatonta tai sillä etsitään rajoja. Hyvin usein se on fyysistä, kuten tönimistä ja lelun ottamista toiselta lapselta, mutta myös rumasti puhumista, leikistä ulosjättämistä ja kaverin mielipiteiden huomiotta jättämistä. Pienemmillä lapsilla toiminnan tavoite on tyydyttää oma tarve sen sijaan, että tahallaan tuottaisi pahaa toiselle. Pienellä lapsella ei ole vielä valmiuksia ilmaista omaa pahaa oloaan sanallisesti ristiriitatilanteissa, jolloin hän tuo sen esille fyysisinä tekoina. Lapset eivät myöskään ole välttämättä oppineet ryhmän sääntöjä, jolloin he tahattomasti rikkovat niitä.

Noin neljän vuoden ikäisenä kiusaaminen alkaa näyttäytyä enemmän sanallisena, esimerkiksi juonitteluna tai syrjintänä, jolla lapsi etsii omaa paikkaansa lapsiporukassa. Se on tarkoituksenmukaista, mutta uhri saattaa vaihtua päivittäin, jolloin se ei ole jatkuvaa. Helposti ryhmän ulkopuoliseksi jäävät ne lapset, jotka eivät tuo itseään vahvasti esille tai eivät osaa pitää puoliaan. On tärkeää muistaa ottaa huomioon kiusatun oma kokemus tilanteesta. Ei ole oikein kieltää lapselta hänen tunteensa kiusaamisen uhriksi joutumisesta, vaikka tilanne ei näyttäytyisi samalla tavalla aikuiselle.

Kiusaamisen ehkäisy

"Pienten lasten kiusaamisessa on kysymys puutteellisista vuorovaikutustaidoista ja itsesäätelytaidoista. Kiusaamisen ehkäisyn lähtökohta on ilmapiiri, jossa vahvistetaan positiivista käyttäytymistä sekä toiset hyväksyvää vuorovaikutusta. Aikuisen oma malli, sensitiivisyys ja empaattisuus tukevat lapsen vuorovaikutustaitojen ja itsesäätelytaitojen kehittymistä." -Raision varhaiskasvatussuunnitelma 2019

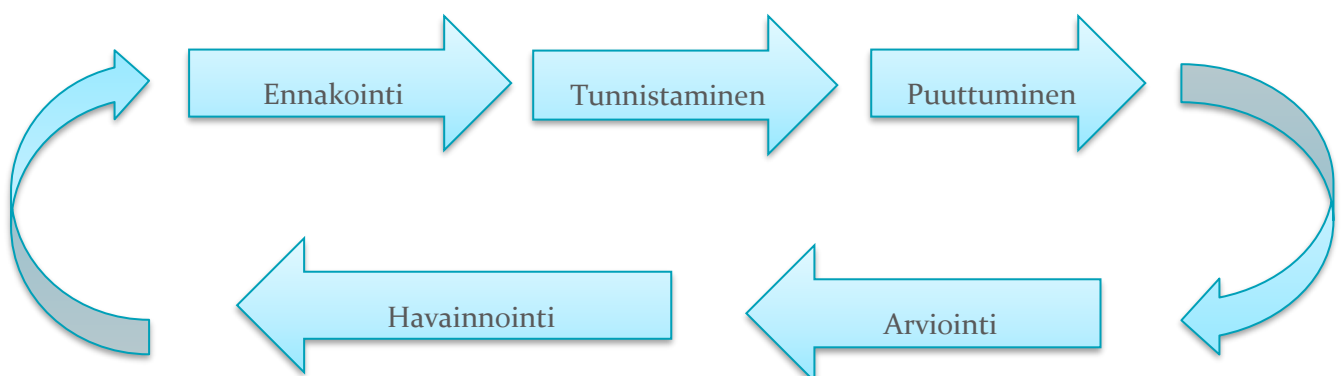
"Tehokkaassa kiusaamista ehkäisevässä työssä pyritään vaikuttamaan vallankäyttäjän motiiveihin ja tapaan käyttäytyä sekä pyrkiä opettamaan lapselle toisenlainen tapa toimia."

Pienten lasten kohdalla kiusaamisen ehkäisy tarkoittaa laadukasta perusedagogiikkaa, kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan. Se toteutetaan opettamalla lapselle toisten kanssa toimimisen taitoja ja pelisääntöjä. Lapsen taidot itsehillintään,

itsesäätelyyn ja empatiaan sekä moraalien kehitys ovat tärkeitä taitoja, jotka ehkäisevät kiusaamisen syntymistä. Myös hyvä vertaisryhmä ja myönteiset ystävyysuhteet tukevat lapsen kehitystä ja luovat mahdollisuudet positiivisen vuorovaikutuksen kehittymiselle sekä vahvalle itsetunnolle, ja näin ollen ehkäisevät kiusaamisen syntymistä. Lapsen on tärkeä oppia tunnistamaan, millainen tunne hänen haitallisen käyttäytymisensä taustalla oli. Se tukee lapsen sosio-emotionaalista kehittymistä ja lapsi voi tulevaisuudessa oppia tunnistamaan tunteen ja välttää tunteen vallassa tehtyjä impulsiivisia tekoja. Joskus syitä etsiessä konfliktin taustalta voi paljastua kiusaamista sisältävä tapahtumaketju, joka ei olisi avautunut ilman keskustelua.

Taitojen oppimisen kannalta aikuisen rooli on merkittävä. Koska kiusaaminen on monimutkainen ilmiö, sen ehkäiseminen vaatii tietoista ja johdonmukaista toimintaa. Onnistuminen edellyttää, että koko lapsen ympärillä toimiva verkosto sitoutuu ja osallistuu kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisyyn. Kiusaamisen vähentämisen keinot tulisi suunnata koko ryhmään yksittäisten lasten, kuten kiusaaajan ja kiusatun sijaan.

Kiusaamisen ehkäisyn prosessi

Turvallinen kasvuympäristö

Ryhmäytyminen ja yhteishenki ehkäisevät kiusaamista lapsiryhmässä. Ryhmään luodaan yhdessä oma toimintakulttuuri ja säännöt, millainen toiminta on hyväksyttävää ja mikä ei. Lasten kanssa käydään läpi esimerkkien ja kuvien avulla, että kiusaaminen on ehdottomasti väärin. Ryhmässä käsitellään myös erilaisuutta ja toisen asemaan asettumista. Ryhmän aikuiset noudattavat toiminnassaan yhteistä linjaa, jotta lapsille on selkeää, millainen käytös on hyväksyttävää. On tärkeää, että sääntöjen rikkomista seuraa keskustelu. Aikuisen auktoriteetti on olennaista ryhmässä. Ryhmäytyminen vaatii pitkäjänteisyyttä, jotta kaikille tulisi tunne että ”me ollaan me”.

Strukturoitu toiminta

Kiusaamista ehkäisee hyvin suunniteltu toiminta, oikeanlaiset tilat ja tilanteen tasalla olevat aikuiset. Pienryhmätoiminnan avulla aikuinen voi olla paremmin läsnä, kun lapsia on vähemmän yhtä aikuista kohti. Pienempi ryhmä helpottaa myös siirtymätilanteita, jotka voivat olla vaikeita lapselle ja joissa hänelle voi tulla tarve puolustaa omaa tilaa.

Odottamistilanteissa lapsi saattaa turhautua jaksamisen tai keskittymisen puutteen vuoksi ja turvautuu fyysisiin keinoihin. Kasvattajan täytyy olla tilanteen tasalla ja osata muuttaa suunnitelmia lapsen jaksamisen mukaan, jotta ennaltaehkäistäisiin ristiriitatilanteita.

Kaveri- ja tunnetaidot

Kaveritaitoja harjoitellaan päiväkodissa jokapäiväisessä leikissä, ja lapsi tarvitsee siihen aikuisen tukea. Tavoitteena on, että lapset olisivat oppineet hyvän mallin kaveritaitoihin ja ristiriitatilanteiden selvittämiseen ennen kouluun lähtöä. Etenkin ujommat lapset voivat jäädä toistuvasti kaveriporukan ulkopuolelle, eivätkä tule kertomaan siitä aikuiselle. Silloin lasta rohkaistaan ja autetaan liittymään leikkiin. Vakiintuneita kaveriporukoita voidaan myös sekoittaa. Kaveritaitoja voidaan harjoitella erilaisten materiaalien, kuten Piki- tai Molli-materiaalien avulla. Myös satukirjallisuuden avulla voidaan opetella lapsen kanssa, mikä on oikein ja väärin. Toisten kunnioitusta ja sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella kirjojen avulla, jotka käsittelevät jakamista ja tunteita.

(Katso lisää luvusta Materiaalia kiusaamista ehkäisevän työn tueksi.)

Aikuisen läsnäolo

Ristiriitatilanteet tapahtuvat yleensä vapaan leikin aikana, minkä takia aikuisen on erityisen tärkeä olla läsnä lasten seurassa. Aikuisia tulee olla riittävästi ryhmässä lapsia kohden, ja aikuisten tulee osata tunnistaa pienten lasten kiusaamisen muotoja. Aikuisen on oltava nopeasti saatavilla ja sanoittaa lapselle oikea-aikaisesti, miksi jotakin ei saa tehdä ja mitä seurauksia teoilla on. Perustelu on tärkeä tehdä uudestaan ja uudestaan, vaikka lapsi toistaisi samoja epätoivottuja tekoja.

Kasvattajan oma toiminta ja tiimin ilmapiiri

Kasvattajana ei aina tiedosta, että oma toiminta ja tiimin ilmapiiri vaikuttaa myös lapsiin. Ei ole yhdentekevää, miten lasten läsnä ollessa puhumme toisillemme tai puhummeko esimerkiksi pahaa muista aikuisista, lapsista tai ryhmistä. Lapset ottavat paljon mallia aikuisten toiminnasta, joten on hyvä pitää mielessä, mitä ja miten puhuu lasten kuullen.

Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen

”Henkilöstön täytyy olla tietoinen lasten leikeistä ja niissä tapahtuvista vuorovaikutuksista. Tämä onnistuu parhaiten ohjaamalla leikkiryhmiä sekä olemalla tarvittaessa mukana leikeissä. Kaverisuhteiden tukemista varten henkilökunta havainnoi lasten sosiaalisia taitoja ja keskinäistä vuorovaikutusta. Sosiaalisia suhteita voi dokumentoida esimerkiksi lasten haastattelujen ja sosiometrisen mittauksen avulla.”
- Raision varhaiskasvatussuunnitelma

Aikuisen ei ole aina helppoa huomata tapahtuvaa kiusaamista. Kiusatuksi joutuminen saatetaan kokea häpeällisenä, eikä tässä tapauksessa aikuiselle välttämättä uskalleta kertoa tapahtuneesta. Kuitenkin mitä nuorempi lapsi on, sitä todennäköisemmin hän kertoo kiusaamisesta. On tärkeää erottaa toisistaan konfliktit, leikitappelut, nahistelut, riidat ja kiusaaminen: Niin kutsuttu raju leikki on tavallinen ilmiö pienten lasten parissa. Leikitappelut voivat näyttää hurjilta ilman, että niihin liittyy loukkaantumista tai toisen vahingoittamista. Leikiksi tämän erottaa siinä, että osapuolet vaihtavat rooleja usein leikin aikana ja jatkavat ystävinä leikin jälkeen sekä siinä, että leikitappelussa on leikkijät sitouttavat säännöt niin kuin muissakin leikeissä. Kiusaamisen näkemiseen vaikuttaa se, kuinka hyvin kasvattajat tuntevat ryhmän lapset: yksittäisen teon ja järjestelmällisen kiusaamisen eron näkee vasta sitten.

On aikuisen tehtävä tarkkailla lasten toimintaa ja punnita, mikä on tiedostettua toimintaa ja mikä on vahinko. Ulkoa päin katsottuna leikki voi näyttää hyvältä, mutta lähempää tarkasteltuna joku on voinut jäädä kokonaan leikin ulkopuolelle. On tärkeää ottaa lapsi tosissaan, kun hän tulee kertomaan kiusaamisesta. Niin lapselle tulee tunne, että häntä kuullaan ja hän on tärkeä.

Myös ”kiusaajan” rooli on kaikkea muuta kuin mustavalkoinen. Kiusaajalta näyttävää lasta on saatettu kiusata pienesti jo kauan, esimerkiksi jättämällä toistuvasti hänet ulkopuoliseksi, ja se on saattanut johtaa ristiriitatilanteeseen. Siksi on tärkeää, että myös kiusaajana näyttäytyvää lasta kuunnellaan.

Havainnointi

Havainnointi on hyödyllinen ja tärkeä työväline ryhmän toiminnan parantamiseksi. Ennen havainnointia on päätettävä, miksi havainnoidaan ja mihin kerättyä tietoa käytetään. Kiusaamista ehkäisevässä työssä havainnoija seuraa lasten välistä vuorovaikutusta ja heidän kehitystasoaan: kuinka hyvät heidän tunnetaitonsa ovat, kenelle tulee eniten riitaa, kuka viihtyy yksikseen ja kenellä on aina kavereita.

Havainnointi voi olla joko strukturoitua, jolloin havainnoijalla on käytössään lomake, tai vapaamuotoista havainnointia. Tähän voi kuulua myös suora kommunikointia lapsen kanssa. Havainnoinnissa voidaan käyttää hyväksi myös videokuvausta. Kuvamateriaalilla voidaan helpottaa paitsi toiminnan ja ryhmän arviointia, myös työntekijän omaa käytöstä: minkälaisia sanoja hän käyttää, kuinka kovaa hän puhuu ja niin edelleen. Havainnointia ei tehdä hussin vuoksi, vaan sillä kerättyjä tietoja tulee käyttää toiminnan suunnittelussa, tässä tilanteessa kiusaamisen ehkäisyksi. Enemmän tietoa aiheesta löytyy esimerkiksi Pirjo-Leena Koivusen ja Taisto Lehtisen ”Kasvu kiikarissa” -kirjasta.

Havainnoinnin vaiheet:

1. Havainnointi ja sen dokumentointi
2. Tuloksien tulkinta
3. Toiminnan suunnittelu
4. Toiminnan toteutus, arviointi ja kehittäminen

Lisää havainnoinnista:

- Kasvu kiikarissa – havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille.
- Piki – Mun ja sun juttu! (Piki-havainnointi lapsiryhmästä)

Sosiometrisen mittauksen avulla voidaan löytää vertaisryhmästä torjutut lapset.

Menetelmän loi psykiatri Jacob Levi Moreno 1930-luvulla ja sillä voidaan kuvata graafisessa muodossa pienryhmän jäsenten välisiä suhteita, kuten esimerkiksi johtajuutta, ystävyksiä, konflikteja ja arvojärjestystä. Päiväkotiryhmässä tätä menetelmää voidaan hyödyntää kysymällä lapsilta esimerkiksi, kenen vieressä he haluavat tai eivät missään nimessä halua istua, kuka on paras ystäväsi ja kuka toveristasi kykenee parhaiten pistämään muut lapset järjestykseen. Lasten nimet on kirjoitettu paperille ja vastausten perusteella vedetään erivärisiä viivoja lapsesta toiseen. Esimerkiksi punaisella viivalla voidaan merkitä suosiota: tällöin nähdään, kenen lapsen kanssa halutaan leikkiä eniten ja kenen kanssa vähiten. Vastausohjeiden tulee olla tarkat: kaikkiin kysymyksiin tulee vastata, valinnat on rajoitettava vain ryhmän jäseniin, valintoja voi olla enimmillään noin viisi nimeä ja itseään ei voi valita.

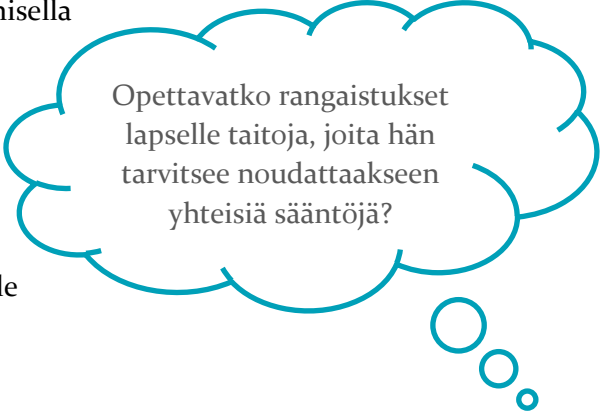
Sosiometrisellä kyselyllä voidaan arvioida lapsen hyväksymistä ryhmään siten, että kutakin ryhmän jäsentä pyydetään nimeämään tietty määrä lapsia, joiden kanssa toimii mielusti yhdessä ja vastaavasti lapsia, joiden kanssa ei mielellään toimi yhdessä. Kyselyn kautta voidaan tarkastella yleisesti lapsen hyväksymistä ryhmään, sekä tunnistaa lapsia, jotka ovat erityisen suosittuja tai torjuttuja ryhmässä. Lisäksi tunnistetaan niitä, joiden toverisuosio on ristiriitainen ja ketkä jäävät huomiotta. Menetelmän käytössä on noudatettava eettistä varovaisuutta. Parhaimmillaan se voi antaa työntekijälle hyvin arvokasta tietoa, jota vain ryhmäläiset voivat antaa ja auttaa näkemään ryhmän sisäisen rakenteen piirteitä, joihin olisi tärkeä vaikuttaa.

Kiusaamiseen puuttuminen

On jokaisen varhaiskasvatuksessa työskentelevän velvollisuus ehkäistä kiusaamistilanteiden syntymistä, puuttua kiusaamistilanteisiin sekä käsitellä asia osapuolten kanssa. Kiusaajaa ei leimata tai nöyrytetä muiden edessä, hänelle ei huudeta tai siirretä yksin ”jäähylle” pois muusta lapsiryhmästä.” – Raison varhaiskasvatussuunnitelma

Rajojen asettaminen lapselle on tärkeää tämän turvallisen kehityksen kannalta. Rajaton lapsi on vaarassa ajautua kiusaamaan muita. Rajoilla opetetaan lapselle itsehillintää ja -hallintaa ja opetetaan lapselle tämän iän mukaisia vaatimuksia ja tavoitteita. Lämpimän vuorovaikutuksen kautta lapsen oppiminen helpottuu ja hän haluaa toimia oppimallaan tavalla. Pieneltä lapselta unohtuvat nopeasti sovitut säännöt, ja hän tarvitsee välillä sääntöjen nimeämistä ei-syyttävällä tavalla.

Monet kasvattajat pitävät tärkeänä, että rajojen rikkomisella on seurauksensa. Pienten lasten rangaistuksissa ja seuraamuksissa täytyy kuitenkin aina arvioida, millaisiin tavoitteisiin niiden uskotaan vastaavan. Jos lapsen käyttäytymisen syynä ovat vasta kehityksessä olevat sosiaalis-emotionaaliset taidot, rankaiseminen vaikuttaa epäoikeudenmukaiselta. Lapsi voi tajuta toimineensa väärin, mutta hänellä ei ole työkaluja tilanteen rakentavampaan ratkaisemiseen.

Opettavatko rangaistukset lapselle taitoja, joita hän tarvitsee noudattaakseen yhteisiä sääntöjä?

Puuttumisen tapoja

- ✓ Keskeytetään teko heti.
- ✓ Lasta ei jätetä yksin liian vaativiin sosiaalisiin tilanteisiin ja aikuisen läsnäoloa leikeissä lisätään.
- ✓ Kerrataan ryhmässä yhdessä sovittuja sääntöjä.
- ✓ Varmistetaan, että lapsi ymmärtää, mitä häneltä odotetaan ja osaako hän toimia oikealla tavalla. Kerrataan, miten lapsen tulisi toimia ja tarjotaan tukea käyttäytymisen säätelyyn,
- ✓ Myönteisten odotusten on todettu edistävän myönteistä vuorovaikutusta. Muuttamalla torjuttujen lasten omia odotuksia vuorovaikutuksen sujumisesta, esim. arkuuteen tai aggressiivisuuteen taipuvaisilla lapsilla, voidaan vaikuttaa siihen, miten toverit heihin jatkossa suhtautuvat.
- ✓ Seuraamuksena voidaan käyttää kasvatustalkustelua, eli lapsen kanssa kahden kesken käytävää keskustelua tapahtuman jälkeen. Muunlaiset seuraamukset tulee olla selkeästi yhteydessä lapsen tekoon ja auttaa asettamaan lapsen toiminnalle rajoja.

Kasvatuskeskustelun runko

- Luodaan lämmin ja turvallinen vuorovaikutusta ruokkiva ilmapiiri
- Selvitetään yhdessä keskustellen lapsen kanssa, mitä tapahtui.
- Kartoitetaan, mitä lapsi teki tilanteessa.
- Pohditaan, miksi lapsi toimi tilanteessa niin kuin toimi
- Arvioidaan, miten lapsen toiminta vaikutti muihin.
- Keskustellaan, miten tilanne olisi voitu ratkaista paremmin
- Laaditaan suunnitelma vastaavien tapahtumien varalle

Varhainen puuttuminen

Lapsen on tärkeä oppia jo pienenä, että aikuiselle saa tulla kertomaan kiusaamisesta ja että harmituksesta pitää puhua. Lapsen ei tarvitse jäädä yksin asian kanssa, vaan asia selvitetään yhdessä. Toisaalta lapsen kanssa tulisi opetella myös itsensä puolustamista ja **turvataitoja**. Tärkeää olisi oppia myös, miten tulee toimia sivustaseuraajan roolissa, jos jotakuta toista kiusataan. Kaikki nämä taidot antavat lapselle hyvät eväät koulumaailmaan, missä kiusaaminen on jo yleisempää.

Joskus aikuinen voi tiedostamattaan olettaa, että kiusaajana tai riidan aiheuttajana on aina sama lapsi, ja tällöin lapsi voi saada syntipukin maineen. Lapsi alkaa myös helposti käyttäytyä annetun roolin mukaisesti. Aikuisen tulisi vahvistaa syntipukin rooliin joutuneen lapsen hyvää käytöstä, jotta lapsi osaisi muuttaa käytöstään positiivisen kautta ja muidenkin lasten kuva lapsesta muuttuu.

Kiusaamisen kitkemiseksi voidaan hyödyntää myös esimerkiksi draamaa, satuja, tunnekortteja, kirjoja, ja ylipäänsä tunnetaitojen ja empatian opettelemista.

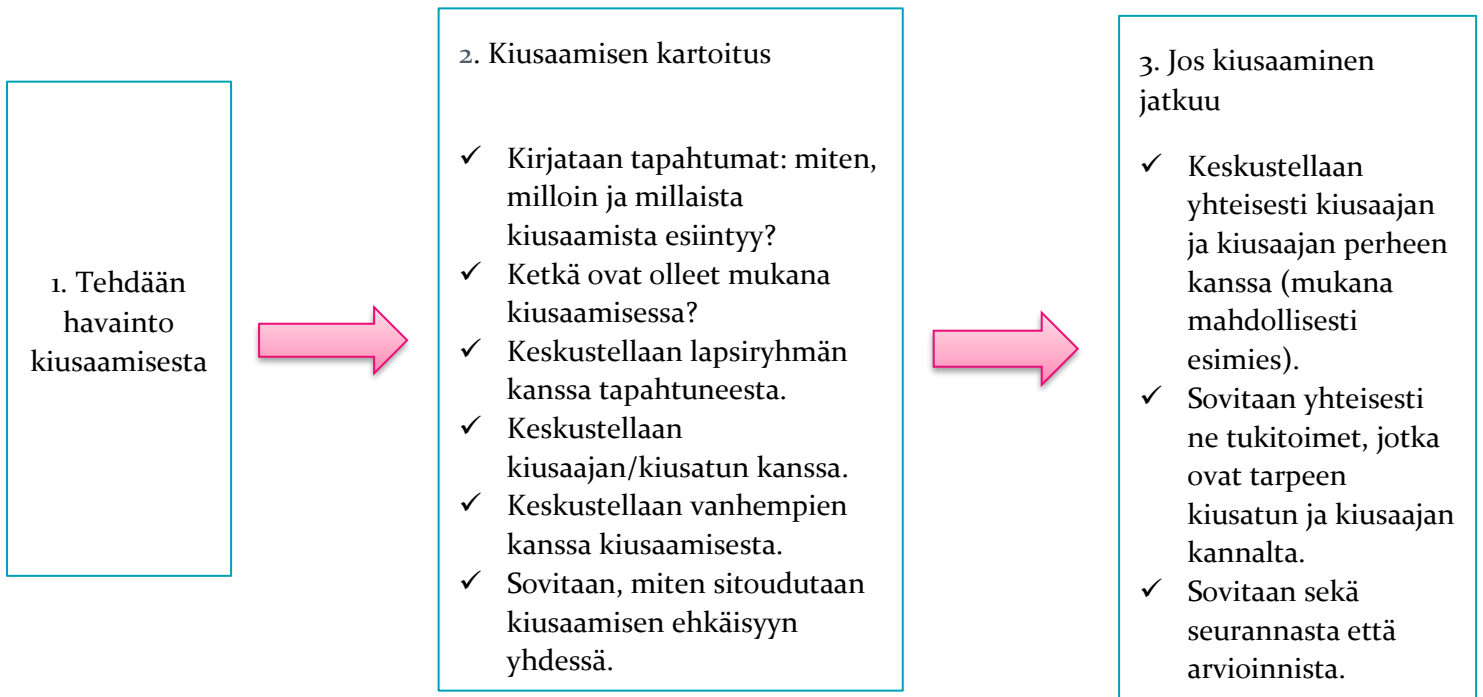
Turvataidot

Lasten omia taitoja puolustaa itseään ja rajojaan sekä selviytymiskeinoja tulee vahvistaa. Turvataitokasvatuksella rohkaistaan lapsia kertomaan huolistaan turvalliselle aikuiselle ja henkilöstö pyrkii havaitsemaan lasten huolenaiheita. Lasten kanssa keskusteleminen, kokemusten kohtaaminen ja ahdistusta aiheuttaneen tilanteen läpikäyminen ovat keinoja, joilla lasten kokemusta luottamuksesta ja turvallisuudesta vahvistetaan.

Turvataidot kannattaa opettaa lapselle varhain, jo 3-6 -vuotiaana. Opetta lapselle kolmen kohdan sääntö. Jos jokin tilanne tai kosketus tuntuu pahalta:

1. Sano EI.
2. Lähde pois.
3. Kerro tutulle ja turvalliselle aikuiselle.

Kiusaamiseen puuttumisen malli

Lähde: PIKI- Mun ja sun juttu, liite 4

MiniVerso-sovittelumenetelmä

”Raision kaupungin päiväkodeissa otetaan käyttöön MiniVerso vuosien 2019 ja 2020 aikana. Miniverso on toimintamalli, jonka avulla henkilökunnan jäsen auttaa lapsia itse löytämään ratkaisuja ristiriitoihinsa. Lasta kunnioitetaan ja kuunnellaan oman riitansa ja sen ratkaisun asiantuntijana. Lapset ovat aidosti osallisia riitatilanteiden ratkaisussa. MiniVersoa käytetään kaikissa ryhmissä, joissa on 4-6 -vuotiaita lapsia.” – Raision varhaiskasvatussuunnitelma

MiniVerso-sovittelumenetelmän ytimessä se, että riidan omistajuus säilyy lapsilla ja lapset saavat aktiivisen roolin myös riidan sovittelussa. Sovittelussa ei haeta syyllisiä eikä vaadita anteeksipyyntöä, vaan jokainen riitaan osallinen saa puheenvuorollaan kertoa oman näkemyksensä tilanteesta. Kuulemisen jälkeen lapset miettivät yhdessä aikuisen tuella ratkaisun ongelmaan. Näin kaikki tulevat kuulluksi ja samalla sulkeutuu pois mahdollisuus aikuisen puolueellisuuteen.

Jotta menetelmä vakiintuisi käytäntöön, vaaditaan että sekä aikuiset että lapset tottuvat sen käyttöön. Sen käytöstä onkin hyvä tehdä rutiini. Parhaassa tapauksessa menetelmästä tulee työkalu myös lapsille: kun he tottuvat menetelmään, he osaavat itsekin pyytää neuvottelua riidan hetkellä ja tietävät kuinka toimia.

Yhteistyö vanhempien kanssa

”Lapsen vanhemmat ja koko perhe ovat tärkeässä asemassa kiusaamisen ehkäisyssä. Vaikka kiusaaminen on ryhmäilmiö ja kiusaaminen tapahtuu ryhmässä, on kiusaaminen myös kodin asia. Akuutit kiusaamistilanteet ratkaistaan aina päiväkodissa. Päivähoidon henkilökunnan tehtävä on kertoa vanhemmille kiusaamisesta ja sopia yhdessä tavoista auttaa lasta löytämään muunlaisia tapoja ratkaista tilanteita. Kiusaamisen ehkäisy edellyttää kasvatuskumppanuutta ja johdonmukaisuutta kasvatukseen kodin ja varhaiskasvatuksen välillä.” - Raision varhaiskasvatussuunnitelma

Lapsella on elämässään monia aikuisia. On lapsen edun mukaista, että nämä aikuiset toteuttavat keskenään toimivaa yhteistyötä. Kasvatusyhteistyössä on kyse dialogista kasvattajan ammatillisen asiantuntemuksen ja vanhemman oman lapsen tuntemuksen välillä. Vanhemmat tuntevat lapsensa parhaiten ja huomaavat lapsen muuttuneen käytöksen tai erilaiset reaktiot. Monesti lapset kertovatkin kiusaamisesta vasta kotona. Vanhempien näkemyksiä lapsen kehityksellisestä historiasta ja käyttäytymisestä päiväkodin ulkopuolella voidaan hyödyntää lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen myös päiväkodissa.

Vanhemmat sitoutetaan parhaiten ottamalla heidät mukaan kiusaamisen vastaiseen toimintaan ja arvokeskusteluihin päiväkodin arvoista esimerkiksi vanhempainilloissa. Kiusaamisen ehkäisyssä ja siitä keskustelussa on tärkeää, että kaikki ymmärtävät kiusaamisen samalla tavalla. Tässä tärkeää on hyvä kommunikointi kodin, päiväkodin ja lasten välillä. Jos varhaiskasvatuksen opettaja ei pidä esim. ryhmästä pois jättämistä kiusaamisena, hän ei puutu siihen, vaikka lapsi kokisikin sen kiusaamisena ja tarvitsisi apua. Kotona vanhempi voi tukea lapsen ystävyysuhteita kutsumalla lapsen ystäviä käymään ja olemalla aktiivinen, esimerkiksi olemalla läsnä lasten pihaleikeissä. Siten voidaan ehkäistä torjuntaa ja lasten välisiä konflikteja.

Puheeksi ottaminen

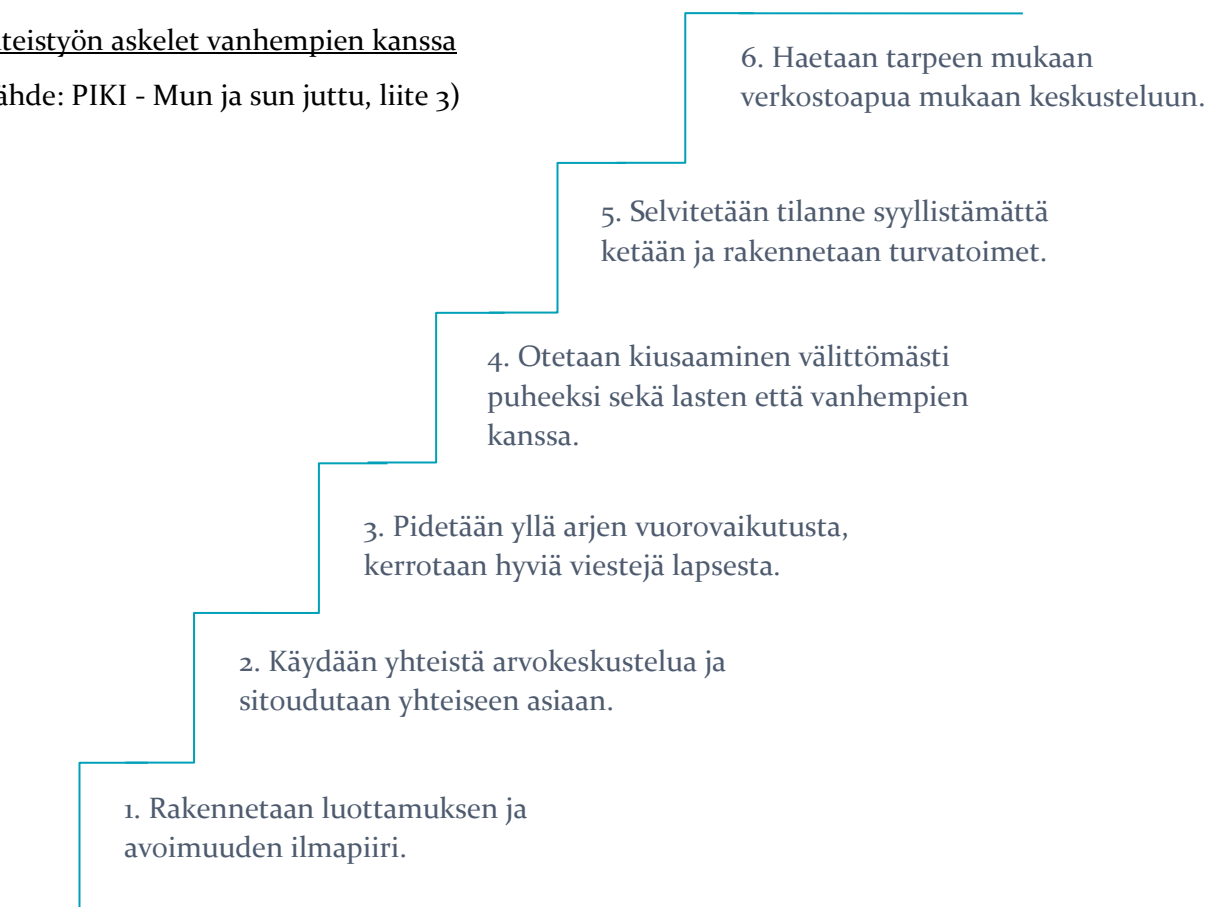
Vanhempi saattaa kokea hämmennystä, epätoivoa, arvottomuutta ja syyllisyyttä, jos arjessa korostuvat epäonnistumiset, pettymykset ja jatkuva kielteinen palaute lapsen käyttäytymisestä. Vanhemmilla voi olla vaikeuksia ottaa palautetta vastaan kasvattajalta, sillä hän ei itse näe lapsensa käyttäytymistä vertaisryhmässä. Hän voi myös kokea tulevansa syyllistetyksi ja saattaa siksi kieltää tilanteen. Lapsen teot ja lapseen kohdistuneet teot kannattaa kertoa vanhemmille sellaisenaan, nimeämättä sitä kiusaamiseksi, sillä kiusaamiseen liittyy tulkintaa ja tulkinnat ovat erilaisia. Kiusaaminen herättää vanhemmissa voimakkaita tunteita, ja sen takia on tärkeä kertoa objektiivisesti mitä on tapahtunut. Sen jälkeen tulkintaa voidaan tehdä turvallisesti yhdessä vanhempien kanssa.

Avoin ja luottamukseen ja kunnioitukseen perustuva dialogi kodin ja päiväkodin välillä antaa mahdollisuuden kiusaamisen puheeksi ottamiseen. Lapsen ja lapsen perheen tunteminen helpottaa myös vaikeista asioista keskustelua. Päiväkodin työntekijän tulee olla herkkänä vanhempien tarpeille, sillä vanhempien voi olla vaikea pyytää apua tai he eivät välttämättä tiedä, että avunsaantiin on mahdollisuus päiväkodin kautta. Työntekijä voi ehdottaa keskustelua, jos hänestä tuntuu siltä, että se voisi tukea perhettä. On tärkeää varata mahdollisuus erillisille keskusteluajoille, sillä usein vanhemmat kaipaavat tilannetta, jossa saavat olla keskenään hoitajien kanssa. Arkitilanteet voivat olla liian kiireellisiä eivätkä ne tarjoa kaivattua yksityisyyttä, jota vanhemmat saattavat kaivata huolen esille ottamisessa.

Vanhempien ja työntekijöiden yhteistyölle tulee varata tarpeeksi aikaa ja resursseja. Yhteisen tavoitteen luominen vanhempien kanssa on tärkeää, samoin yhteisten pelisääntöjen sopiminen arkitilanteissa toimimiseen. Kiusaamistilanteissa on hyvä käydä läpi se, mitä on tapahtunut ja miten samanlaisissa tilanteissa toimitaan jatkossa. Vanhemmat ovat yleisesti tyytyväisiä, kun heidän esille ottamansa ja heidän lapsiaan koskevat asiat otetaan tosissaan ja työntekijät ovat aidosti kiinnostuneita perheestä ja lapsesta.

Yhteistyön askelet vanhempien kanssa

(Lähde: PIKI - Mun ja sun juttu, liite 3)

Materiaalia kiusaamista ehkäisevän työn tueksi

PIKI-materiaali

(Haapsalo T., Kirkkopelto K., Repo, L. 2016.)

Piki satukirja

- Tarina ryhmässä tapahtuvasta kiusaamisesta, itsetunnon vahvistamisesta, tunteista ja ystävydestä.

Mun ja sun juttu

(kuvakirjan kanssa käytettävä)

- Oppaan avulla käsitellään kiusaamiseen ehkäisyyn liittyviä teemoja lapsiryhmissä, harjoitellaan vuorovaikutustaitoja ja tunnetaitojen hallintaa. Opasta voi hyödyntää myös vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön, sillä jokaista teemaa käsitellään myös kotiväen näkökulmasta. Siellä on myös keskustelukysymyksiä yhteistyön tueksi.
- Sisältää erilaisia tehtäviä: draamaharjoituksia, kuvallisia tehtäviä ja leikkejä. Tehtävät on jaoteltu ikätason mukaan, 2-vuotiaasta eskari- ja kouluikään.
- Sisältää myös toimintamallit PIKI-havainnointiin lapsiryhmästä, kiusaamisen puuttumiseen ja yhteistyön askeleet vanhempien kanssa.

Piki materiaalipaketti

- laminoidut hahmot, tarinankerronta- ja tunnetaitokortit.

Häijyherneitä ja lempeyslientä (Liuska, K., Turunen, T.)

- Opas lasten ristiriitatilanteiden selvittämiseen ja vuorovaikutustaitojen kehittämisen tukemiseen. Se on tarkoitettu varhaiskasvatuksen ja alkuopetuksen lapsiryhmässä käytettäväksi.
- Sisältää yli 90 luovaa ja taidelähtöistä harjoitusta, joiden avulla harjoitellaan pettymysten sietämistä, empatiataitoja, rakentavaa toimintaa ristiriitatilanteissa. Harjoitukset liittyvät leikkitalanteisiin, erilaisuuden kohtaamiseen, arjen siirtymätilanteisiin ja etiikkaan.

Miniverso

- Toimintamalli, jonka avulla sovittelukoulutuksen saanut henkilökunta auttaa lapsia löytämään itse ratkaisun ristiriitaansa. Tavoitteena on edistää lasten osallisuutta ja elämönhallintataitoja. Sovittelussa ei leimata ketään vaan osapuolet kohtaavat ja pohtivat yhdessä mitä voitaisiin tehdä, ettei mielipahaa aiheuttanut tilanne enää toistu.
- Työkaluina esim. sovittelukortit, puhehiiri, soputaulu.

Tunne- ja empatiataitoja voidaan harjoitella myös satukirjojen, draaman, kuvakorttien ja satuhieronnan avulla.

Kompisvaskan

- Folkhälsanin ilmainen materiaalipaketti netissä:
<https://www.folkhalsan.fi/fi/lapset/ammattilaisille/anti-mobbing/kompisvaskan/>
- Sisältää käytännönläheistä materiaalia kiusaamisen vastaiseen työhön pienten lasten parissa.
- Tavoitteena tukea lapsen kaverisuhteita, ohjata muodostamaan merkityksellisiä vertaissuhteita, vahvistaa positiivisia edellytyksiä lapsiryhmässä.
- Sisältää teoriavihkon, lasten oikeudet-työvihkon, keskustelukortit ja kaverihirviö- tunnekortit.

Molli- materiaali

(Haapsalo T., Kirkkopelto K. 2016-2018)

- Sisältää **Molli** tarinakirjan ja harjoituskirjat **Mullin mallin Molli** sekä **Molli: hyvällä mielellä vai pahalla päällä**.
- Harjoituskirjojen avulla harjoitellaan tunteita, omien tunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Harjoitukset ovat sekä kehollisia että kuvallisia, yksin ja ryhmässä toteutettavia.

Muuta kirjallisuutta

Oletko sä meidän kaa? - Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa – Kirsi Järvinen ja Petteri Mikkola

Haastavat kasvatustilanteet- Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja – Liisa Ahola

Kasvu kiikarissa – Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille – Pirjo-Leena Koivunen ja Taisto Lehtinen

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa – Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen – Laura Kirves ja Maria Stoor-Grenner. Tämä on Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisu, joka löytyy ladattavana pdf-tiedostona heidän sivuillaan mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/kiusaamisen-ehkaysyn-suunnitelma-varhaiskasvatuksessa/

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma

Ryhmäkohtaisen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman laatiminen on tärkeää, sillä sen avulla ryhmän kasvattajat tietävät miten toimia ja osaa perustella toimintansa. Suunnitelman avulla pyritään sitouttamaan ja motivoimaan henkilöstöä kiusaamisen vastaiseen työhön, ja toisaalta jäntevöittämään vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. Kirjallinen suunnitelma auttaa kasvattajia toimimaan sovitulla tavalla ja arvioimaan toimintaansa.

Ohjeet suunnitelman täyttämiseen

Suunnitelmapohjassa seuraavalla sivulla kuvataan nelikenttä, johon kuuluu ryhmän kasvattajien yhteinen näkemys kiusaamisesta, keinot kiusaamisen ehkäisyyn, kiusaamiseen puuttuminen ja suunnitelman arviointi. Suunnitelmaa laadittaessa otetaan huomioon, mitkä tavat toimivat parhaiten juuri tässä ryhmässä ja näiden lasten kanssa.

Ruutu 1.

Ensimmäiseen ruutuun kirjataan ryhmän yhteinen **kiusaamista ehkäisevän työn tavoite ja näkemys siitä mitä kiusaaminen on**. Yhteinen arvokeskustelu on oleellista tavoitteen määrittämisen kannalta. Lisäksi suunnitelmaan on hyvä tarkentaa, mitä tavoitteet tarkoittavat käytännössä, sillä kaikki ymmärtävät käsitteet eri tavoilla.

Ruutu 2.

Toiseen kohtaan kirjataan arvokeskustelun pohjalta **ryhmän omat kiusaamisen ehkäisyn keinot ja menetelmät**. Ehkäisyn keinot voidaan jakaa esimerkiksi aikuisen toimintaan yksittäisen lapsen kanssa, lapsiryhmässä tai työyhteisössä. Suunnitelmaan kirjataan mahdollisimman konkreettisia tapoja, miten arvojen mukaiseen tavoitteeseen päästään.

Ruutu 3.

Kirjataan, miten akuutteihin kiusaamistilanteisiin puututaan, joka sisältää myös konflikteihin ja riitoihin puuttumisen. Suunnitelmaan kirjataan **konkreettisia ehkäisyn ja puuttumisen keinoja**, jotka toimivat parhaiten juuri kyseessä olevassa ryhmässä ja ryhmän jäsenten kanssa.

Ruutu 4.

Viimeinen, arviointiruutu sisältää sen, miten ja milloin ryhmän kiusaamisen vastaista työtä suunnitelmaa arvioidaan, miten siitä tiedotetaan ja miten uudet työntekijät perehdytetään aiheeseen. On myös tärkeä sopia, kuka hoitaa vastuut ja milloin sekä miten kiusaamistilanteita dokumentoidaan.

Lomake: ryhmäkohtainen kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelma

Päiväkotiryhmä: _____

Toimintakausi: _____ -- _____

Kirjaaja: _____

Laadittu: _____

1. Yhteinen näkemys kiusaamisesta ja ryhmän tavoite	2. Keinoja kiusaamisen ehkäisyyn
3. Miten kiusaamistilanteisiin puututaan	4. Miten ja milloin suunnitelmaa arvioidaan

Päivittäminen, arviointi ja tiedottaminen

Kiusaamisen ehkäisy vaatii suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä, ja arviointi on tärkeä osa prosessia. Sen tavoitteena on pohtia, miten suunnitelma toimii kiusaamista ehkäisevän työn tukena, ja toisaalta ovatko riidat ja konfliktit vähentyneet ryhmässä tai saavatko lapset riittävästi positiivista vuorovaikutusta. Suunnitelman on tarkoitus toimia työvälineenä, jota voidaan päivittää tiimipalavereissa tarpeen mukaan.

Ryhmässä sovitaan ajankohta, milloin suunnitelmaa arvioidaan ja arvioinnin ajankohta kirjataan suunnitelmaan. Arvioinnin pohjalta seuraavalle toimintakaudella laaditaan uudet ehkäisyn keinot.

Vanhemmille suunnitelmasta voidaan tiedottaa esimerkiksi vanhempainillassa, jolloin vanhemmilla avataan suunnitelman sisältö ja he voivat esittää kysymyksiä. On hyvä miettiä, missä suunnitelma on vanhempien luettavissa.

Suunnitelmaa päivitetään aina kun ryhmässä nähdään sille tarvetta, kuten silloin kun lapsiryhmässä tapahtuu jotain muutoksia, tai yksittäisten lasten taidoissa tapahtuu kehitystä, tai ryhmän dynamiikka kehittyy. Sitä voidaan päivittää myös, kun ryhmän aikuiset vaihtuvat, tai heidän asenteissaan tapahtuu muutoksia esimerkiksi koulutuksen jäljiltä. Kiusaamisen ehkäisyn keinoja on hyvä päivittää, jos sille on tarvetta.

Lapsilta voidaan kysyä arviointiin liittyviä kysymyksiä:

- Viihtyykö lapsi päiväkodissa?
- Onko päiväkodissa ystäviä?
- Onko päiväkodissa pelottavia asioita?
- Ottavatko aikuiset vakavasti lasten mielipiteet?

Kysymyksiä arvioinnin avuksi:

- Onko suunnitelmasta ollut apua työvälineenä?
- Onko ryhmään syntynyt yhteinen ymmärrys kiusaamisesta?
- Millaisia ehkäiseviä tai puuttumisen työtapoja ryhmään on syntynyt?
- Huomataanko kiusaamistilanteita paremmin kuin ennen?
- Puututaanko kiusaamistilanteisiin johdonmukaisesti?
- Ovatko aikuisten asenteet muuttuneet?
- Kuuluuko lasten ääni suunnitelmassa?
- Ovatko vanhemmat tietoisia suunnitelmasta ja sen sisällöstä?
- Miten vanhempien mielipiteet otetaan huomioon?
- Tietävätkö vanhemmat, miten toimia, jos kiusaamista tapahtuu?

Lähdeluettelo

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet – lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. PS-kustannus, Jyväskylä

Haapsalo, T.; Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Seurakuntien Lapsityön Keskus ry.

Koivunen, P., Lehtinen T. Kasvu kiikarissa – Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. PS-kustannus 2015. Bookwell Oy, Juva

Kirves, L. ja Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan.

Kirves, L. ja Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienet lapsetkin? Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten lasten parissa -hankkeen raportti. Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan.

Kivijärvi, T. ja Linnove, T. 2016. Kasvu ja kasvatusta – KasKas ryhmätoimintamallista tukea laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Eura. Niilo Mäki instituutti, Euraprint.

Miniverso materiaalipankki.

OPH 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.

Pikku kakkonen 2019. Pikkukakkosessa annetaan kaikille kehon osille nimi ja opetellaan uimapukusääntö. Pikku kakkosen artikkeli julkaistu osoitteessa: https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/06/05/pikku-kakkosessa-annetaan-kaikille-kehon-osille-nimi-ja-opetellaan?utm_source=whatsapp-share&utm_medium=social

Raisio 2019. Raision kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus. 2. uudistettu painos

Salmivalli, S. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Juva: PS-kustannus.

Salmivalli, R. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Tampere: Tammer-Paino Oy

Veenstra, R., Lindenberg, S., Munniksma, A., ja Dijkstra, J. K.. 2010. The Complex Relation Between Bullying, Victimization, Acceptance, and Rejection: Giving Special Attention to Status, Affection, and Sex Differences. Julkaistu artikkelina julkaisussa Child Development, March/April 2010, Volume 81, Number 2. Wiley Online Library.

KIITOS!

Lopuksi haluamme kiittää kaikkia Pasalanpuiston päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman tekemiseen osallistuneita. Kiitos kaikille vanhemmille heidän antamastaan ajasta ja tärkeästä panoksesta. Kiitos Pasalanpuiston henkilökunnalle alttiudesta auttaa ja keskusteluista, joiden pohjalta saimme suunnitelman tehtyä.

Terhi Marttila & Annina Ahvenus 2020